2008 жыл, 22-чи ЯНВАРЬ, ГЕУЮРГЕ КЮН. № 11 (17862)

ЗАМАН

ГАЗЕТ 1924 ЖЫЛДАН БЕРИ ЧЫГЪАДЫ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ
Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

БАГЪАСЫ 3 СОМДУ

КъМР-ни ПАРЛАМЕНТИНДЕ

Магъаналы къарагъандыла вопрослагъа

Республиканы законла чыгъарыучу органыны Президиумуну кезиулю жыйылыуунда депутатла жыйырмадан артыкъ вопросха къарагъандыла. Аны КъМР-ни Парламентини Председателини заместители Натби Бозиев ачханды эм бардыргъанды.

Культура, спорт, туризм эм асламлы информацияны органлары жаны бла комитетни председатели Заур Апшев жыйылгъанланы «Сабий-жаш тёлю эм студент спортну юсюнден» КъМР-ни Законуну 2-чи статьясына тюрлениуле кийириуню юсюнден» законопроект бла шагъырей этгенди. Документ законну федеральный законодательствогъа келиширча этерге керек болгъаны себепли жарашдырылгъанды. Аны депутатлагъа эм Парламентни аппаратыны право управлениясына ала да кеслерини оюмларын, предложенияларын бла эсгертиулерин хазырлар ючюн, жиберирге оноу этилгенди.

Экономика политика жаны бла комитетни председателини заместители Анатолий Аталиковну айтханы бла парламентарийле «КъМР-де 2007-2011 жыллада гитче предпринимательствону айнытыуну эм анга себеплик этиуню» республикалы целевой программасын къабыл этиуню юсюнден» Законнга тюрлениуле кийириуню юсюнден» законопроектге къарагъандыла эмда аны 2008 жылда жаз башы сессияда тамамланыллыкъ баш ишлени юлгюлю планына къошхандыла.

Андан сора да, Президиумну членлери Россей Федерацияны башха субъектлерини законодательный башламчылыкъларыны уллу къауумун сюзгендиле. Ол санда къара эм тюрсюнлю темир сыныкъланы хайырланыуну тап халгъа келтирир, нефть продуктланы багъаларыны ёсюулерин тохтатыр ючюн этилирге керек болгъан мадарлагъа эмда жер-жерли самоуправленияны къурауну жорукъларына къарагъандыла.

Урунуу эм социальный политика жаны бла комитетни председателини заместители Фатима Гешева «Сабийлери болгъан юйюрлеге къыралны жанындан болушууну къошакъ мадарларыны юслеринден» Федеральный законнга тюрлениуле кийириуню юсюнден» законопроектни РФ-ни Къырал Думасыны къарауна берирге кереклисин айтханды. Ол законнга къаллай тюрлениу кийирирге белгиленнгенин да билдиргенди: ана капиталны юч жылдан угъай, сабий туугъанлай неда, болмаз къалса, бир жылдан берирге. Фатима Гешева Владимир областьны депутатлары да аллай предложение этгенлерин чертгенди. Президиумну членлери ол башламчылыкъны къабыл кёргендиле.

Кёргюзтюлген материалла бла шагъырей болуп, депутатла Х.М.Бербеков атлы Къабарты-Малкъар къырал университетде ишлеген бир къауум адамны КъМР-ни Сыйлы грамотасы бла саугъаларгъа оноу этгендиле: инженер-техника факультетни деканы Батыров Умар Даняловични, аш-азыкъ производствода хайырланылгъан машиналаны бла аппаратланы кафедрасыны доценти Кимов Владимир Сафарбиевични, прикладная механиканы кафедрасыны таматасы Культербаев Хусен Пшимурзовични.

Люба БАТЫРОВА.
КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Солдан онгнга Сегеди Андреа, Поп Золтан, Руслан Фиров, Александр Баранов, Хорват Гергей, артында тилманч Юрий Рогов.

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ

Венгерлиле курортларыбызны жаратхандыла

Къабарты – Малкъарны Курортла эм туризм жаны бла министерствосуну чакъырыуу бла бизни республикагъа Венгрияны Вэллес индустрия арасындан делегация келгенди. Бу шахар косметологияда, фитнесде бла саулукъ сакълауда, саулукълу аш азыкъны пр опагандалауда ишлейди. Тыш къыраллы специалистлени бери келгенлерини мураты- республиканы турист учреждениеларында ишлегенлеге кеслерини сынауларыны юсюнден айтыргъады, Къабарты-Малкъарны курорт-рекреация комплекси бла шагъырей болургъады.

Ала «Нальчик» курортну бек иги санаторийлеринден бири- «Чайкада»- тохтагъандыла. Мында тургъан эки кюнню ичинде шахарны айбат жерлери бла шагъырейленнгендиле, Элбрусну тийресине, Чегем чучхурлагъа да баргъандыла.

Андан сора пресс-конференция бардырылгъанды. Анга «Нальчик» курортну учреждениеларында ишлегенле, журналистле да къатышхандыла. Жыйылыуну ача, аланы республиканы курортла эм туризм жаны бла министри Руслан Фиров алгъышлагъанды. Мындан алты ай алгъа ол Венгриягъа къонакъгъа баргъанын, курорт эм къонакъ алыучу комплекслери бла шагъырейленнгенин айтханды.

-Биз анда болгъаныбызда, венгерли шуёхларыбыз бла келишим этген эдик, энди уа ала бери аны бла байламлы, андан сора да, къонакъ алыу жаны бла кеслерини ахшы сынаулары бла Нальчикни курортларында ишлегенлени шагъырей этерге келгендиле, - дегенди министр. - Ол а кесибизни борчубузну жетишимли тамамларгъа, бек башы уа - республиканы курортларына, турист комплекслерине, тауларында лыжала бла учаргъа, бизде болгъан дарман балчыкъланы, сууланы саулукъларын игилендириуде хайырланыргъа Венгриядан бери келирча, мындан да алагъа кёпле барырча этиуде ахшы башламчылыкъ болгъанына ышанама.

Къонакъла, ала уа Венгрия Республиканы самоуправлениясыны эм регион айныууну министерствосуну профессионал вопросла жаны бла советниги Поп Золтан, Венгрияны РФ-де посольствосуну туризм жаны бла советниги Сегеди Андреа, «LOVER»- Шопрон къонакъ юйню директору, Вэллес къонакъ юйлени биригиулерини башчысы Бараньаи Дьерд, «DANUDIUS HOTELS» - Шарвар жабыкъ акционер обществону директору Хорват Гергей - аланы курортларыны, солуу комплекслерини, саулукъну игилендириуге жарагъан дарман сууларыны, алада солуу жаны бла болгъан онгланы юслеринден тынгылы хапар айтхандыла, видеофильмле кёргюзтгендиле.

Андан сора да, ала «Маяк», «Грушевая роща» санаторийле бла шагъырейленнгенлерини, бизни курортла не жаны бла да европалы стандартлагъа келишгенлерин чертгендиле. Минги тауну тийреси, аны канат жоллары да аламат болгъанларын, Чегем чучхурладача ариулукъ, къонакъбайлыкъ да аланы сейир этдиргенлерин билдиргендиле.

Ол кюн «1000 дорог» деген турист компанияны директору Александр Баранов, компанияны келечиси Олег Ермилов да анда эдиле. Ала Венгриядан Россейни курортларына, мындан да Венгрияны курортларына адамла жибериу бла кюрешгенлерин, республиканы курортуну юсюнден кеслерини оюмларын да айтхандыла. Мындан ары Курортла эм туризм жаны бла министерство бла къаты байламлыкъда ишлериклерин чертгендиле.

Тюбешиуге келгенле къонакълагъа кёп соруула бергендиле. Венгерлиледе солууну багъасыны, дарман балчыкъларыны бла суулары ны хайырлылыкъларыны, бизде курортланы болумларыны юсюнден эдиле ала. Министерство уа республиканы курортуну, аны онгларыны, турист-рекреация ишлени, шахарыбызны айбат жерлерини юслеринден хапарлагъан видеофильмлени кёргюзтгенди.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Суратны автор алгъанды.

Промышленность

Алгъыннгы махтауну къайтарыргъа

«Нальчикни станокла ишлеучю заводу» ачыкъ акционер общество республиканы эрттегили предприятияларындан бириди. Быйыл ол кесини 50-жыллыкъ юбилейин белгилерикди. Предприятие ишлеп тебиреген 1958 жылдан бюгюнлеге дери аны коллективине кёп тюрлю болумлада урунургъа тюшгенди. Алай не заманда да ол кесини атын аман бла айтдырмагъанды, производство-экономика жаны бла планларын, прогноз кёрюмдюлерин жетишимли толтургъанды.

Предприятие артыкъда бек Совет Союзну заманында айныгъанды. Ол кезиуде анда мингнге жууукъ адам юч сменде урунннгандыла. Ала деменгили къыралны тюрлю-тюрлю регионларында мебель этиучюлеге керекли жарым автомат ызла хазырлаучу эдиле. Аланы хайырланыучула жаратып алгъандыла, качестволарына бек бюсюрегендиле.

Тюрлю-тюрлю кёрмючледе да алагъа бийик багъа берилгенди. Сёз ючюн, Францияны ара шахары Парижде бардырылгъан халкъла аралы кёрмючде нальчикчи станокла ишлеучюлени товарлары «Качествосу ючюн приз» деген саугъагъа тийишли болгъаны эсибиздеди.

Къыралда бардырылгъан перестройка бла байламлы нальчикчи станокла ишлеучюлеге производстволарын тамыры бла тюрлендирирге, коллективни да къысхартыргъа тюшгенди. Бюгюнлюкде анда 200-ге жетмеген адам урунады.

Ахыры 2-чи бетдеди.

МИЛЛЕТ ПРОЕКТ

Малланы саны ёседи

Озгъан жылда КъМР-де «Агропромышленность комплексни айнытыу» деген миллет проект берген онгланы эм иги Зольск районда хайырланнгандыла. Ол себепли эл мюлкню бёлюмлерини барысы да алгъа ахшы атлам этгендиле. Районну эл мюлк эм аш-азыкъ управлениясыны таматасы Латив Татаркановну айтыууна кёре, ол жаны бла малчылыкъ бёлюмде артыгъыракъда ахшы жетишим болдурулгъанды.

Бирси районла бла тенглешдирип къарагъанда, зольскечиле былтыр къумалы малла къоллу болур ючюн, кредит ахчаны кёп (85 миллион сомгъа жууукъ) алгъандыла. Жаланда «Огъары Малка», «Псынадаха», «Белокаменка», «Золка» эл мюлк предприятияла бла «Ашабей», «Джатэ» фермер мюлкле ата журтлу эм тыш къыраллы ахшы къумалы тууарладан 2300-юн сатып алгъандыла.

Къыралны жанындан берилген финанс болушлукъну юсю бла эллилени энчи иели мюлклери да терк атламла бла айныйдыла. Анга быллай шарт да шагъатлыкъ этеди. Жаланда Сармаково элде окъуна адамланы энчи мюлклеринде тууар малланы саны былтыр эки мингден артыкъгъа кёбейгенди. Аллай юлгюлени дагъыда табаргъа боллукъду.

Районда шёндю мал къышлатыу къуралыулу барады. Аны бла бирге ийнекледен, къунажинледен тёлю алыу да. Алай эсе уа, зольскечилени маллары быйыл андан да кёп болурла деп ийнанырчады.

Бизни корр.

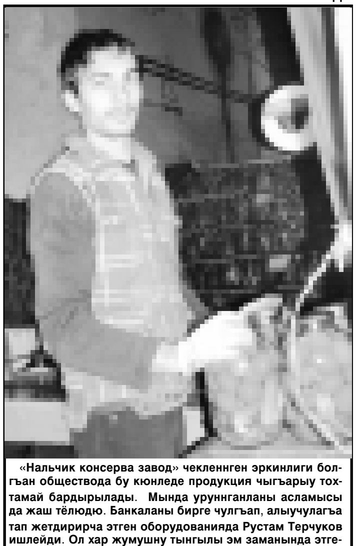

«Нальчик консерва завод» чекленнген эркинлиги болгъан обществода бу кюнледе продукция чыгъарыу тохтамай бардырылады. Мында урунннганланы асламысы да жаш тёлюдю. Банкаланы бирге чулгъап, алыучулагъа тап жетдирирча этген оборудованияда Рустам Терчуков ишлейди. Ол хар жумушну тынгылы эм заманында этгени бла айырмалыды.

Суратны МАМАЙЛАНЫ Алий алгъанды.

Коллегия

Экстремизмни, терроризмни тамыры бла кесерге

Къабарты-Малкъар Республикада Ич ишлени министерствосуну коллегиясыны жыйылыуунда 2007 жылда оператив къуллукъ этиу ишни итоглары чыгъарылгъандыла эм келир заманнга борчла белгиленнгендиле. Анга Россейни МВД-сында къуралыулу халда этилген аманлыкъчылыкъгъа эм терроризмге къажау кюреш жаны бла департаментни начальнигини заместители, милицияны генерал-лейтенанты Ю.А.Коков, РФ-ни Президентини Юг федеральный округда толу эркинлиги болгъан келечисини Аппаратыны КъМР-де баш федеральный инспектору А.В. Меркулов, КъМР-ни Правительствосуну Председатели А.В.Ярин, КъМР-ни Президентини администрациясыны оноучусу А.Х.Кажаров, КъМР-ни Баш Сюдюню председатели Ю.Х.Маиров, РФ-ни Прокуратурасында Следствие комитетни КъМР-де Следствие управлениясыны оноучусу, юстицияны тамата советниги В.Х.Устов, РФ-ни Къоркъуусузлугъуну федеральный службасыны КъМР-де управлениясыны начальниги, полковник В.А.Сердюк къатышхандыла.

КъМР-де ич ишлени министри, милицияны генерал-майору Ю.И.Томчак, жыйылыуну ача, анга къатышханланы 2008 жылда 12-чи январьда боевиклени къолларындан ёлгенлени - милицияны полковниги Анатолий Султанович Кяровну, милицияны лейтенанты Рахайланы Хызырны жашы Альбертни, 2007 жылда аманлыкъчыланы къолларындан жоюлгъанланы -милицияны капитаны Заур Нурадинович Хандоховну, милицияны майору Тебердиланы Рамазанны жашы Ахматны, милицияны капитаны Арустам Мухамедович Альборовну, милицияны лейтенанты Рустам Борисович Коковну, милицияны тамата сержанты Мурзабекланы Ибрахимни жашы Мухарбийни - ёрге туруп, бир минутну шум болуп, эсгерирге чакъыргъанды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

ХАСАНИЯ ЭЛ

Жангы посёлок къураллыкъды

Нальчик шахар округну администрациясыны оноуу бла Хасаниядан бир кесек озгъан жерде жангы посёлка къураргъа деп 37 гектар жер бёлюрге белгилегенди. Алайда тёрт жюзден аслам участка боллукъду да, ала 1991 жылдан бери сакълап тургъан юйюрлеге берилликдиле. Алай бла, къууанырыкъланы асламысы кёп сабийли неда ырысхы къолайлары къарыусузладыла.

Аны бла бирге Хасанияда суу бла жалчытыуну игилендириуню мадарлары этилликдиле. Быйыл хайырланыргъа бериллик суу барлыкъ жерни (водовод) къурулушуна 8 миллион сом бёлюннгенди. Аны энчилиги, суу жыйылырча бир ненча резервуар орнатыллыкъды да, суу кече-кюн да болуп турлукъду.

Руслан ХАЖКАСЫМОВ.

Спорт комплекс да боллукъду

КъМР-ни Президенти Арсен Каноков, Хасанияда Культура юй хайырланыргъа берилгенини къууанчында сёлеше, бу уллу элде спорт комплекс болмагъанына да эс бургъан эди. Аллай мекям а бек керек болуп турады.

Ол жарсыуну кетериуню къайгъысы кёрюлгенде, Нальчик шахар округну администрациясыны башчысы Леонид Хамгоков бла элли администрацияны башчысы Фрийланы Рамазан спорт комплексге айландырыргъа жарарыкъ мекям тапхандыла. Проект-смета документация да хазырланып, «Акъ-Суу» совхозну алгъыннгы ремонт мастерскойлары спорт комплексча жарашдырыла турадыла. Эркин тутушууну, дзюдону сайлагъанладан 60 адам анда бир жолгъа жарау этерге боллукъдула.

Къурулуш материалла мажарыргъа хасаниячылагъа Къырал Думаны депутаты Адальби Шхагошев болушханды.

Алай бла, элли жаш спортсменлеге онг берлик ол мекям жай кезиуге хазыр этилликди.

Муса КАРДАНОВ.

СОЦИАЛЬНЫЙ ЖАЛЧЫТЫУ

Ана капиталны ёлчеми кёбейирикди

Быйылдан башлап, эки неда андан да кёп сабий тапхан аналагъа бериллик ана капиталны ёлчемине къошуллукъду. Къабарты-Малкъарны Пенсия фондундан билдиргенлерине кёре, ол ахча 267 минг 500 сомгъа жетерикди.

Эсигизге салайыкъ: ол ахча бла юйюр 2010 жылдан алгъа хайырланаллыкъ тюйюлдю. Артда уа ата-аналаны кеслерини излемлерине, сабийлерини окъууларына, юйюр жашау болумларын игилендириуге неда пенсияларына къошакъ халда хайырланыр эркинликлери барды.

ГЕЛЯЛАНЫ Сахадин.

Дуниядан хапарла

Эмбарго кетерилгенди

Польшаны бла Россейни тыш къыралла бла ишлерини министрлери Сергей Лавров бла Радослав Сикорский Москвада ишчи халда тюбешгенлеринде, Польшадан Россейге эт сатып алыуну жангыдан башларгъа келишгендиле.

Къоркъуусузлукъ Советни жыйылыуу

Озгъан шабат кюнде Россей Федерацияны Президенти Владимир Путин Къоркъуусузлукъ Советни жыйылыуун бардыргъанды. Аны ишине эки палатаны спикерлери Сергей Миронов бла Борис Грызлов, Правительствону Председатели Виктор Зубков, биринчи вице-премьерле Дмитрий Медведев бла Сергей Иванов, кюч структураланы башчылары эм башхала къатышхандыла. Жыйылыуда тыш эм ич политика болумла, Сербияда президент айырыула бла байламлы къаугъала эм башха вопросла сюзюлгендиле.

Медицина арала хайырланыргъа берилликдиле

РФ-ни Правительствосуну кезиулю жыйылыуунда Президент Владимир Путин целевой программагъа тийишлиликде къыралда 15 медицина ара ишлерге деп айтылгъан эди, аланы хайырланыргъа къачан берилликдиле, деп соргъанды.

Правительствону Председателини биринчи орунбасары Дмитрий Медведевни айтханына кёре, аладан 3-сю хайырланыргъа бериле турадыла, къалгъанлары да айтылгъан заманнга битерикдиле.

Президентни къуллугъуна ючеулен кёргюзтюлгендиле

Тюнене Правительствону Председателини биринчи орунбасары Дмитрий Медведев РФ-ни Президентине кандидатча регистрация этилгенди. Анга дери озгъан парламент айырыулада 7 процентлик чекден ётген политика партиялары – КПРФ-ни бла ЛДПР-ни лидерлери Геннадий Зюганов бла Владимир Жириновский - регистрация этилген эдиле.

Башха кандидатла 2000000-шар подписьле жыяргъа керекдиле.

25000 тауукъну кюйдюрюрге тюшгенди

Къырымда юй къанатлы фабрикаладан биринде къанатлы грипп болгъаны тохташдырылгъандан сора анда болгъан 25000 тауукъну кюйдюргендиле. Ветеринарла къанатлыланы кюйсюз ауруулары жайылмазча мадарла этип кюрешедиле.

Австралияны уа жауунла апчытадыла

Кёп кюнлени тохтаусуз жаугъан жауунланы хаталарындан черекле къутургъандыла, 1000-ден аслам юйню, сабанланы, бахчаланы суу талагъанды. Суу басхан элледен адамланы къутхарыу ишле бардырыладыла.

Кертиликни, шуёхлукъну жайгъан Александр
2 бет

Тюзлюк хорламай къалмаз
3 бет

ДОКУМЕНТЛЕ

Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясы билдиреди

«Россей Федерацияны Президентин айырыуну юсюнден» Федеральный Законну 52-чи статьясыны 12-чи пунктуна тийишлиликде регистрация этилген кандидат, политика партия, хакъсыз эфир заман алыргъа сюе эсе, 2008 жылны 27-чи январына дери хакъсыз эфир заманны чёп атып юлеширге къатышыргъа сюйген, чёп атыугъа келечи болгъан адам (адамла) Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясына жазма халда заявкала берирге керекдиле. Политика партия, регистрация этилген кандидат анга берилген эфир заманны къаллай формада (бирикдирилген агитация ишлечамы, агитация магъаналары болгъан аудио неда видеоматериаллачамы) хайырланырыкъларын ол заявкада билдирирге керекдиле.

Заявка бу формада бериледи:

В избирательную комиссию КБР

Заявление

В соответствии с Федеральный законом «О выборах Президента Российской Федерации» сообщаем об участии в жеребьёвке по распределению бесплатного эфирного времени.

Кандидат (неда аны келечиси),

Политика партия (неда аны келечиси)   Къол ызы.

2008 жылда Россей Федерацияны Президентини къуллугъуна айырыулагъа къатышырыкъ политика партияланы регион бёлюмлерини, регистрация этилген кандидатланы, кандидатланы келечилерини эслерине

Къабарты-Малкъар Республиканы
Айырыу комиссиясы билдириу этеди

«Россей Федерацияны Президентин айырыуну юсюнден» Федеральный Законну 51-чи статьясына тийишлиликде айырыу кампанияны кезиуюнде асламлы информацияны къырал органлары Россей Федерацияны президентини къуллугъуна айырыулагъа къатышырыкъ политика партияланы регион бёлюмлерине, регистрация этилген кандидатлагъа, кандидатланы келечилерине хакъсыз эфир заманны бередиле. Аны бла байламлы ала кеси оюмларын 2008 жылны 27-чи январына дери Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясына бу адрес бла билдирирге керекдиле: **Нальчик шахар, Ленин атлы проспектни 27-чи юйю (360028), 129-чу номерли кабинет, 40-26-88-чи номерли телефон.** Хакъсыз эфир заманны чёп атып юлешиу 2008 жылда 28-чи январьда 17 сагъатда, Правительствону Юйюнде (Ленин атлы проспектде 27-чи юй), 156-чы кабинетде бардырыллыкъды.

Башында айтылгъан адамла (политика партияла) огъаргъы айтылгъан болжаллада, «Кабардино-Балкарская правда» газетни 2007 жылда 7-чи декабрьде чыкъгъан 366-чы-373-чю номерлеринде басмаланнган къырал басма органлагъа хакъсыз басма жерле беригиз деп тилек этерге кереклерин ангылатабыз.

Хакъ тёлеп эфир заманны эм хакъ тёлеп басма жерни алыр ючюн, айтылгъан болжаллада айырыу кампаниягъа къатышыргъа сюйген эм эфир заманны бла басма жерлени багъаларын басма бла билдирген телерадиобилдириулени эм асламлы информацияны органларына билдирирге керекдиле. Хакълы эфир заманны эм хакълы басма жерлени юлешиу жаны бла чёп атыуну кюнюн, заманын эм къалайда бардырыллыгъын асламлы информацияны органлары кеслери тохташдырадыла. Чёп атыу, 2008 жылда 28-чи январьдан башлап, 31-чи январьгъа дери бошалыргъа керекди.

Жер-жерли самоуправленияны келечиле органларына айырыулагъа къатышырыкъ, регистрация этилген кандидатланы тизмелерине жазылгъан кандидатланы, айырыу биригиулени эслерине

Къабарты-Малкъар Республиканы
Айырыу комиссиясы билдириу этеди

«Жер-жерли самоуправленияланы келечиле органларына депутатланы айырыуну юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну 39-чу статьясына тийишлиликде айырыу кампанияны кезиуюнде телерадиовещанияны муниципальный организациялары политика партиялагъа, регистрация этилген кандидатлагъа, жер-жерли самоуправленияланы келечиле органларыны депутатларына кандидатлагъа хакъсыз эфир заманны бередиле. Аны бла байламлы 2008 жылны 27-чи январына дери айырыулагъа къатышырыкъла тийишли муниципальный районну, шахар округну муниципальный (территориялы) айырыу комиссияларына билдириуле этерге керекдиле. Хакъсыз эфир заманны чёп атып юлешиуню кюнюн, заманын эм къайда бардырыллыгъын муниципальный (территориялы) айырыу комиссияла тохташдырлыкъдыла. Чёп атыула 2008 жылны 29-чу январына дери бардырылып бошаргъа керекдиле.

Башында айтылгъанла огъаргъы сагъынылгъан болжаллада, «Кабардино-Балкарская правда» газетни 2007 жылда 7-чи декабрьде чыкъгъан 366-чы-373-чю номерлеринде басмаланнган къырал муниципальный басма органланы келечилерине билдирирге керекдиле.

Хакъ тёлеп эфир заманны эм хакъ тёлеп басма жерни алыр ючюн айтылгъан болжаллада айырыу кампаниягъа къатышыргъа сюйген эм эфир заманны бла басма жерлени багъаларын басмалап билдирген телерадиобилдириулени эм асламлы информацияны органларына билдирирге керекдиле. Хакълы эфир заманны эм хакълы басма жерлени юлешиу жаны бла чёп атыуну кюнюн, заманын эм къалайда бардырыллыгъын асламлы информацияны органлары кеслери тохташдырадыла. Чёп атыу, 2008 жылны 28-чи январындан башлап, 31-чи январьда бошалыргъа керекди.

Алгъыннгы махтауну къайтарыргъа

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ала, асламысында, предпринимательле хайырланырча, багъалары артыкъ уллу болмагъан станокла, къурулуш индустриягъа керекли формала чыгъарадыла. Продукцияларын алыучула заводну менеджерлери кеслери излейдиле, табадыла, ала бла келишимле да этедиле.

Продукцияны сатыугъа Россейде, тыш къыраллада бардырылыучу кёрмючлеге къатышыу да иги себеплик этеди. Сёз ючюн, озгъан жылны ахыр аласында Дондагъы Ростовда бардырылгъан халкъла аралы кёрмючге заводну келечилери бир ненча мебель станок элтген эдиле. Аланы хайырланыучула алайда окъуна сатып алгъандыла. Аны хайырындан предприятияны кассасына он миллион сомдан артыкъ ахча тюшгенди. Аны бла бирге продукция сатыу жаны бла бир ненча хайырлы келишимле да этилгендиле.

Тынч тюйюл эсе да, станокла ишлеучюле, кеслерин рынок болумлада урунургъа келишдире, аз-аздан производстволарын кенгерте, дуния стандартлагъа кёре товарла чыгъарыуну жолуна тюше барадыла. Аны бла байламлы заводда сверловщикле, фрезеровщикле, шлифовщикле, сварщикле, токарьла жетишмейдиле. Кертиди, аз болса да, жаш адамла иш излеп келедиле. Аланы ондан биринден къалгъанлары, ишни ауурлугъуна тёзалмай, кетип къаладыла.

Николай Кровец, Евгений Советкин эм ала кибик, жашауларыны асламысын бу заводда урунуп ётдюрген уста специалистле аз тюйюлдюле. Ишлерге келирге сюйселе, ала бай сынауларын жаш адамлагъа берирге хазырдыла.

ТАТЫУ улу М.

Конкурс

Поэтге атагъандыла

Хар халкъны да барды аны атын айтдыргъан жазыучусу. Алим Кешоков да аллайладанды.

Озгъан жылны декабрь айындан башлап, Нальчикни Билим бериу департаментини башчылыгъы бла Къабарты-Малкъарны халкъ поэтини чыгъармачылыгъына аталгъан эришиу бардырылады. Кеси да Дж. Казаноко атлы сабийлени эстетика жаны бла юйретиу араны эм 21-чи номерли школну кючлери бла хазырланады.

Поэтге аталгъан конкурс юч этапха бёлюннгенди, анга школланы окъуучулары къатышадыла. Къабыргъагъа такъгъан газетле, суратла, рефератла, эсселе- быланы барын да кёрюрге боллукъду сайлау комиссияны аллында.

Эришиуню ахыр кезиую 29-чу январьда – поэтни туугъан кюнюнде боллукъду. Жюри эм фахмулуланы сайларыкъды.

Л. РАННАИ.

Сейир адмла бла тюбешиуле

Александр Герельчук Къабарты-Малкъарда тууп ёсгени себепли аны хар тыгъырыгъын да биледи. Хазна табылсын аллай черек, къол, ауущ аны аягъы басмагъан. Республиканы ичинде жаяу да айланнганды туристле бла бирге, «темир атына» минип, Чегем ауузуна да жетгенди, машинасын аяп да къоймагъанды.

Къойчула къошларында Александргъа не заманда да жарыкъ тюбейдиле. Ол малкъар, къабарты тилледе сёлешмегенликге, экисин да толу ангылайды. Кавказ халкъланы адет-тёрелерин да уста биледи, аланы бузмай жашаргъа кюрешеди. Ол, Кавказда ёсген кёпледен эсе, «кавказлы жашды» дерге боллукъбуз.

Нальчикге келген къонакъланы бир къаууму.

Кертиликни, шуёхлукъну жайгъан Александр

Александрны таныгъанла аны юсюнден быллай хапар да айтадыла. Россейден жууугъу, жаш къыз Нальчикге къонакъгъа келгенди. Ол орамгъа чыкъгъанда, башха жерлеге баргъанда да, Александр анга къысха тёбен жан, жалан этин, белин ачхан ёрге жанланы киерге эркин этмегенди. Аны таматалагъа жер берирге, аллары бла озмазгъа, ауузларына чапмазгъа юйретгенди. Къонакъ кёре эди бизни бир къаууум къызларыбыз, инбашларын ачып, беллерин жапмагъан ёрге жанла кийип айланнганларын, алай Сашаны айтханын а бузмагъанды.

Дагъыда бизни жигитибизни эрттеден таныгъанла аны чам эте билгенин, чамны терен сезгенин да айтадыла. Кёп миллетлени ичинде аны хайырындан ол кесини жерин табалгъанды. Армияда къуллугъун бардыра, МВД-ны Баш школунда окъуй, артда ол структурада ишлей да, лакъырда, башханы сыйлау Сашаны энчи къылыкълары эдиле.

Бусагъатда Герельчук, алгъыннгы ишин къоюп, къурулушда хайырланнган жангы материалла, технологияла бла кюрешеди. Кёп жерледе болургъа да тюшеди. Аны «кавказ къаны» жаланда хайыр келтиреди анга. Ариу тиллилик, таза ниетлилик, башханы намысын кёрген къайсы халкъда, не заманда да кесине шуёхла тапдыргъандыла.

Сашаны жолоучу кезиулеринде дайым да сорадыла андан былай:

- Керти да, Кавказда къоркъуулу тюйюлмюдю? Ишлерге боллукъмуду? Анга башха жерледе иш берирге айтып, анда къалырын да тилейдиле.

Ол а хар заманда да бирча жууап береди:

- Къабарты-Малкъар мени туугъан журтумду. Мени юйюм андады!

Бир къауум жыл мындан алгъа уллу къыралыбызда жашагъанла шуёхлукъ, жууукълукъ жюрютюп тургъандыла. Бизни республикагъа келген халкъланы юслери бла битеу къыралны биллик эдинг. Узакъ Северден, Югдан, башха республикаладан келген къонакъла мында солугъан кезиулеринде кеслерин юйлеринден башха сунмагъандыла. Ала бизни халкъланы юслеринден билирге да итиннгендиле. Не къадар насыплы сезим, къууанчлы эсгериуле бла кетип тургъандыла ала!

Энди уа хал къалайды? Кир ниетли адамла Кавказны, бютюнда Шимал Кавказны, юсюнден къужур ишлени жазадыла, телевизордан дайым аллай затланы кёргюзтедиле. Ала айтыргъа сюймейдиле алыкъа да бизни халкъла буруннгу ариу тёрелени сакълагъанларын: къонакъбайлыкъны, къонакъгъа жарыкъ тюбегенни унутмагъанларын, тюбей да билгенлерин.

Ол себепден келгенди Александрны эсине быллай акъыл да: башха шахарлада жашагъан, къыйын жолла бла ётерге сюйген шуёхларымы Жангы жылны аллында Нальчикге чакъырайым деп. Кёп иши бар эди Сашаны аны бла байламлы: къонакълагъа къалыр жерле тапхан, барлыкъ маршрутларын белгилеген, культура программа хазырлагъан. Аланы гидлери да ол кеси эди, жаш тарыхны, археология материалланы да осал билмейди. Оналты машинагъа сыйынып келгенле бары да, аладан тюшюп, гидни хапарына тынгылагъан кезиуде шахарчыла жарыкъ ышара эдиле, алгъын жылладача, къонакъла келгендиле деп.

Къыйын жолланы сайлай а, Александр Чегем ауузунда тохтагъанды. Тёбен Чегемде жашагъанла, автобус жюрюучю жол бла келмей, эрттегили, бусагъатда хазна адам жюрюмеген ташлы жол бла тизилип баргъан машиналаны кёргенлеринде, сейирге къалгъандыла. Эллиле бу батыр компанияны юйлерине чакъыра эдиле, сыйларгъа, жылынырга, хапар сорургъа. Тиширыула, автомобилистлени юй бийчелерини къолтукъларындан тутуп, ызларындан эр кишиле, жангыз итлери да, аладан къалмай, кире эдиле чегемлилени юйлерине.

Исси тылпыулары бара тургъан хычинле, тау хансладан къайнатылгъан чай, наныкъ варенье, жангы бишлакъ – бары да жууукълашдыргъан эдиле къонакъланы, къонакъбайланы да. Сууукъ къышны юсюнден айта, экипажланы жигитликлерине, аланы ичлеринде Астраханьдан, Пятигорскдан, Кисловодскдан келген юйюрле болгъанларына сейир эте, ала, бир бирни эрттеден таныгъанча, ахшы шуёхлача, хапар бардыра эдиле.

Баям, Михаил Бородин да кесини жыйырма экинчи туугъан кюнюне Къабарты-Малкъарда тюбегенин хазна унутсун. Чегемлилени къонакъбайлыкъларындан «башлары тёгерек айланнган» оруслула аны бир бирине сейир этип айтханларын Александр шуёхларына артда билдирликди.

Ол талай адам малкъар элледе ачыкъ жюрекли, халал халкъ жашагъанын Россейде жууукъларына, ахлуларына, танышларына, коллегаларына айтсала, алагъа ийнаныкълары хакъды, газет статьядан, телевидение бериуден эсе.

Экинчи кюн Александр Герельчук битеу командасын Чирик кёлге бла Огъары Малкъаргъа элтгенди. Алайды да, жаланда биреулен, заманын, ахчасын къызгъанмай, бир талай адамны насыплы этерге боллукъду. Аны ючюн а, бир бири бла тюбешип, таныщып, шуёхлукъ жюрютюрге керекди.

Бусагъатда дуния башында адамны эриши, къужур ниетлерин, акъылларын къозгъагъан энергия жыйылгъанды. Экстремизм, терроризм андан жайылып барадыла деген оюм барды. Бизге керег а - мамырлыкъды, тынчлыкъ, бир бирни ангылау. Александр Герельчук ала ючюн несин да аямайды.

МАХИЙЛАНЫ Азиза.

Машиналаны тюртюрге да тюшгенди.

Жолну къыйынын ётгенден сора - солуу.

Экстремизмни, терроризмни тамыры бла кесерге

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ю.И.Томчак КъМР-де МВД-ны службаларыны бла бёлюмлерини оноучуларыны, муниципальный округлада УВД-ланы бла ОВД-ланы начальниклерини эслерин республикада оператив болумну халына бургъанды, милицияны отчёт кезиуде ишини итогларына анализ этгенди, келир заманда тамамланыллыкъ борчланы белгилегенди.

- Ич ишлени министерствосу, - дегенди ол, - 2007 жылда битеу кючюн гражданланы къоркъуусузлукъларын жалчытыргъа, диверсия-террор актланы болдурмазгъа, республикада криминал болум кенг жайылмазына бургъаны Къабарты-Малкъар кеси ыразылыгъы бла Россейге къошулгъаныны 450-жыллыгъын байрамлагъан, РФ-ни Федеральный Жыйылыууну Къырал Думасына айырыула бардырылгъан, 2005 жылда 13-14-чю октябрьде КъМР-ни право низамны сакълаучу органларына чапханлагъа сюд этилген кезиуледе жамаат къоркъуусузлукъ жалчытылыннганды. Ич ишлени органларыны къуллукъчулары къоркъуусузлукъну жалчытыуну 3495 тюрлю ишине къатышхандыла.

Излеу-тинтиу ишлени хайырындан банда къаууумну тёртеулени жокъ этилгенди, законсуз сауутланнганладан экеулен табылгъанды, аладан экиси кеси ыразылыкълары бла право низамны сакълаучу органлагъа келгенди.

КъМР-ни Правительствосу къабыл кёрюп бардырылгъан «Оружие» операция эм оператив-излеу ишле оюмлу бардырылгъанларыны хайырындан 303 саут сыйырылгъанды, ол санда 22 автомат, 6 гранатомёт, 26 керох, 20000 патрон, 250 гранат, 40 килограммгъа жууукъ чачдырылыучу затла, 60 детонатор, 16 мина бла топ окъ. Саутла букъдурулуп тургъан 10 жашырын жер табылгъанды.

Жыйылыуда аманлыкъчылыкъны эсебин жюрютюу эм анга регистрация этиу не халда болгъаныны юсюнден да айтылгъанды. Аманлыкъ ишлени битеулю саны кёп бола баргъанына да къарамай, иги жанына, аз эселе да, тюрлениуле эсленедиле. Адамны саулугъуна заран келтирген уллу аманлыкъ ишле - 18,5, артыкълыкъ этиу - 4,8, чабыууллукъ этиу – 19,5, тонау - 8 процентге азайгъандыла. Ол тюрлю аманлыкъ ишлени ачыкълау 9,4 процентге азайгъанын да белгилерчады.

Ю.И.Томчак аны бла бирге Нальчик, Тырнауз шахарлада, Чегем районда чачдырыула, ич ишлени органларыны жети къуллукъчусуну ёлтюрюлгенлери келген информациялагъа анализ этиле эм алагъа кёре излеу, тинтиу ишле бардырыла туруп, жангылычла жиберилгенлерини хатасындан болгъанларын белгилеп айтханды. Законсуз сауутланнган къаууумладан 42 адам алыкъа къолгъа тюшмегендиле. Аладан 14-сю халкъла аралы эм 10-су уа федеральный излеудедиле. Уллу эм бек уллу аманлыкъ ишлени ачыкълауну не къадар терк къолгъа алыргъа, аланы тинтиуню болжалгъа салмазгъа керекди. Бек баш борч - банда къаууумну ачыкъ этиудю, терактла этгенлени жолларын кесиудю, жаш тёлюню арасында экстремист ниет жайылмаз ючюн къаты кюрешиудю, дегенди министр.

Жыйылыугъа къатышханла Россейни ич ишлерини министри Р.Г.Нургалиевни буюруууу бла бизни республикагъа келип тургъан милицияны генерал-лейтенанты Ю.А.Коковну сёлешиуюне, уллу эс буруп, ты-нгылагъандыла.

- Къыралны оноучуларыны башчылыкълары бла социально-экономика эм политика жаны бла бардырылгъан тюрлениуле, - дегенди ол, - гражданланы конституция эркинликлерин, обществону сейирлерин къорууларгъа, экономиканы кючлерге бурулупдула. Алайды да, ич ишлени органларындан терроризмге, экстремизмге, къуралыулу халда этилген аманлыкъчылыкъгъа эм коррупциягъа къажау къаты кюреш бардырыу изленеди. Ол уллу борчну тамамлаугъа себеплик этерча «2008-2013 жыллагъа Россей Федерацияда аманлыкъчылыкъгъа эм коррупциягъа къажау кюрешни кючлеуню» федеральный целевой программасы жарашдырылгъанды. Аны жашауда бардырыугъа бусагъатдан окъуна кириширге керекди. Андан сора да, быллай федеральный программала къабыл этилгендиле: «2009-2012 жыллада Россей Федерацияда аманлыкъчылыкъны жолун кесиуню профилактика мадарлары», «2012 жылгъа дери жолда жюрюуню къоркъуусузлугъун жалчытыуну кючлерге».

Ю.А.Коков Россей Федерацияны субъектлеринде, ол санда Къабарты-Малкъарда, оператив болумну ачыкъларча, шарт юлгюле келтиргенди. «Халкъла аралы террор организация, - дегенди ол, - Россейни жеринде, бек алгъа уа юг федеральный округда, жашырын террор къаууумла къураргъа, аланы ахча бла жалчытыргъа эрттеден бери иш этип кюрешеди. 2007 жылда къыралда 48 террор акт болгъанды. Аладан 35-си къыралны къыбыла жанындады. Ол тюрлю аманлыкъчылыкъны тёрт юлюшден бири уа Къабарты-Малкъарда этилгенди. Экономика жаны бла этилген аманлыкъчылыкъгъа бла коррупциягъа къажау кюреш да тийишли даражада тюйюлдю. Ууакъ аманлыкъчылыкъны юсюнден кёп сёз айтылып тургъан болмаса, криминалланы коррупция бла бирикгенлерин ачыкълаугъа тийишлисича эс бурулмайды. Коррупцияны кенг жайыла баргъаны уа бюгюнлюкде къыралны ичинден оюлуруна къоркъуу салады. 2007 жылда къырал властьха эм къырал службаны сейирлерине къажау 35,7 минг аманлыкъ иш этилгени ачыкъланнганды. Улутха алыу бла байламлы 11 минг шарт белгили болгъанды.

Аманлыкъчылыкъгъа къажау кюрешде Ю.А.Коков шартлы информация табыуну, алыуну артыкъда магъаналыгъа санайды. Ол муратха жетер ючюн, агентура-оператив ишни къурай билирге керекди, дейди. Терроризм, экстремизм кенг жайыла баргъан кезиуде Къабарты-Малкъарда къыйын болумну отун тиргизирге сюйгенле болгъанларын унутургъа керек тюйюлдю деп, республикада аланы жолларын кесерча кюч болгъанын чертгенди. Кёпле кеслерини борчларын бет жарыкълы толтургъанлары да анга шагъатлыкъ этерикди, сёз ючюн, Терк ОВД-ны жол контроль службасыны къуллукъчулары Невинномысскде пассажир автобусну чачдырыугъа къатышханланы тутхандыла, дегенди.

Андан ары сёзюнде Ю.А. Коков КъМР-де МВД-ны оноучулары, бек алгъа уа ич ишлени министри, генерал-майор Ю.И. Томчак энчи составны иш кёллюлюгюн кётюрюу, жууаплылыгъын ёсдюрюу, кадрланы юйретиу, ишге салыу жаны бла белгилеп айтырча иш тамамлагъанларын айырып чертгенди.

КъМР-ни Президентини Администрациясыны башчысы А.Х. Кажаров республиканы оноучулары, битеу алып айтханда, Ич ишлени министерствосуну ишине ыразы болгъанларын билдиргенди. Болсада КъМР-ни экономикасы терк атламла бла айный баргъан социальный эм башха сфералада иги жанына тюрлениуле бола тургъан кезиуде республикада криминоген болум кёл басарча тюйюлдю, дегенди. Уллу эм бек уллу аманлыкъ ишлени кёп бола баргъанлары, эсеп-регистрация низамны къарыусузлугъу артыкъда тынгысыз этгенлерин айтханды. Халкъла аралы эм федеральный излеуде болгъанланы, Чегем районда тогъуз егерьни бла уучуну ёлтюргенлени табарча ишни къолгъа бютюнда къаты алыргъа чакъыргъанды. Ахырында КъМР-де МВД-ны къуллукъчуларыны алларында борчланы толтурургъа кючлери, онглары да болгъанларын айтханды.

РФ-ни Президентини Юг федеральный округда толу эркинликли келечисини аппаратыны КъМР-де баш федеральный инспектору А.В.Меркулов эм РФ-ни къоркъуусузлугъуну федеральный службасыны КъМР-де управлениясыны начальниги В.А.Сердюк республикада право низамны сакълаучу органланы ишлерин игилендириу жаны бла не этерге керек болгъаныны юсюнден оюмларын айтхандыла.

Коллегияны жыйылыуунда башха да чыгъып сёлешгенле аманлыкъчылыкъны жолун кесиуню болжалгъа салынмазлыкъ борчларына айырып эс бургъандыла.

Къаралгъан вопросха кёре коллегия бегимни къабыл этгенди.

КъМР-де МВД-ны пресс-службасы.

АЛГЪЫШЛАУ

Къууанабыз, ёхтемленебиз

Черек ауузуну Огъары Малкъар эли халкъыбызгъа, республикабызгъа кёп белгили адамланы бергенди. Аланы ичлеринде жазыучула, поэтле, музыкантла, врачла, эл мюлкню усталары, илмуланы кандидатлары, докторлары, профессорла да бардыла. Ёсюп келген жаш тёлюге билим бериуде, элни культурасын айнытыуда, аны заманнга тийишли къурулуш ишлеринде да кеслерини юлюшлерин къошуп келген а не къадар адамыбыз барды. Аланы барысын да санап чыкъгъан къыйынды.

Ма алгъаракълада да «Заман» газетде Арсен Каноковну КъМР-ни Президентини советниги Уяналаны Мухтарны къызы Аминат республиканы толтуруучу властыны органларында кёп жылланы ахшы ишлегени ючюн Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла саугъаланнганыны юсюнден Указын окъугъаныбызда, бизни,уллу тау элибизни адамларыны, къууанчыбызны, ёхтемленнгенибизни чеги жокъ эди. Адамла, бир бирлерине телефон бла сёлешип, кёрдюнгмю, окъудунгму бизни Аминатны юсюнден республиканы таматасыны буйругъун деп, ол ахшы хапарны юсюнден билдире эдиле.

Уяналаны Мухтарны къызы Аминат иш юсюнде.

Ма жангыз ол шарт окъуна шагъатлыкъ этип турады Огъары Малкъарны эрке къызы Аминатны эллилери къалай сюйгенлерин. Алай болмай да къаллыкъ тюйюл эди. Нек дегенде аны аллына жумуш бла баргъан бир адам да мудах болуп къайтмагъанды.

Эсибиздеди, Огъары Малкъарда колхозну отчёт жыйылыууна кёп къуллукъчула эм республиканы башчысы Тимбора Кубатиевич Мальбахов да келгенлери. Орта школну тамата классларыны окъуучулары уа жыйылгъанлагъа концерт кёргюзте эдиле. Орта бойлу, чырайлы, чёрчек къызчыкъ «Молодая гвардия» китапдан Олег Кошевойну анасыны монологун кёлден сабыр окъуй, залдагъыланы сейирсиндирген эди. Ол кюн Мальбахов, кёзлюклерин кётюре да къарай, кётюре да къарай кетип, бу къызчыкъны келлик заманда жолу кенгди, деген эди.

Ма ол къызчыкъ Огъары Малкъарны орта школун алтын майдалгъа бошагъан, Москвада аш-азыкъ институтха кирип, анда окъууун да жетишимли тамамлагъан, республикабызны Президентини экономика эм социальный жаны бла кенгешчиси болуп талай заманны ишлеген Уяналаны Мухтарны къызы Аминат эди. Биз, аны алгъышлай, къууаннганыбызны, ёхтемленнгенибизни да билдире, саулукълу, насыплы, узакъ ёмюрлю, намыс,хурмет юлюшлю бол, жетишимлеринги ызы къалын болсун, дейбиз.

БАЙСЫЛАНЫ Харун, Огъары Малкъарны администрациясыны башчысы; **КЪАЗАКЪЛАНЫ Борис**, элни ветеран советини таматасы; **ГЕЛЯЛАНЫ Лиза**, тиширыуланы советини таматасы.

Жигитлик

Кеч болса да, орден иесин тапханды

Гиргъокъну жашы Шамшудинни (ёлгенден сора) Россей къыраллыкъны кючлеуге салгъан къыйыны ючюн берилгенди. Ол уллу саугъагъа таулуладан жаланда Къудайланы Шамшудин тийишли болгъанды.

...1942 жылда июнь ай. Кёнделенчиле, къайгъылы болуп, жашланы урушха ашырадыла. Аланы арасында узун бойлу, субай санлы, оюнчу-кюлкючю, саулай эл сюйген Къудайланы Шамшудин да бар эди. Ол кеси ыразылыгъы бла атланнганды къазауатха. Биринчи сермешге Дон сууну бойнунда киргенди. Совет аскерле, не бек къадалып кюрешселе, душманнга уллу халеклик салсала да, 153-чю артиллерия полкга артха ыхтырылыргъа керек эди. Андан сора да, анга къыйын эм узакъгъа созулгъан къоруууланыу сермешлеге кире, кече-кюн тохтамай, къан тёгюлген аулакъла, шахарла, элле бла кёп жол къыдырыргъа тюшгенди.

1942 жылны жай, кюз айларында Шамшудин артиллериячы нёгерлери бла аскер усталыкъгъа юйреннгенди. Андан сора ала урушну таза да чыхырында - Сталинград шахарны тийресинде - къазауатха киргендиле. Бизни аскерлени алгъа барыулары да ол кезиуде башланнганды. Артиллериячыланы топлары, хауаны от жилтиннге алдырып, душманны башын кётюртмегендиле. Сталинград тийресинде фашистлени ёрге турмазча ууатылгъанлары Шамшудиннге бла аны тенглерине бютюнда таукеллик бергенди. 73-чю сталинград гвардиячы жаяу аскер дивизия, шахарланы, эллени душмандан азатлай, алгъадан-алгъа баргъанды. 153-чю артиллерия полк ол сермешледе жигерликни юлгюсюн кёргюзтгенди. Артда Шамшудин, ол кюнлени эсгере, былай айтханды: «Фельдмаршал Паульс тюз мен болгъан жерден эки метр арлакъда къолгъа тюшген эди...»

- Бир жол да, - дегенди Къудай улу, - уллу элни къатында къызыу сермеш башланнганды. Сау кюнню тохтамай, топ атып, душманны техникасын ууатып, аскерлерини башларын кётюртмей тургъандан сора биз топ окъсуз къалабыз. Эрттенликде уа биягъы къызыу сермешлеге хазырланыргъа керек эди. Не амал, не мадар дегенлеринде, мен бир ненча нёгерим бла кече тылгъа топ окъла алыргъа тебирейме.

Къар, асыры боран этгенден, кёз ачдырмай эди, жолланы курт басып, алгъа атларгъа къыйындан-къыйын болуп, эки метр алгъа барсакъ, бир метр артха туракълагъанбыз. Биз да, тар къулакъдан чыгъа баргъанлай, бизни аскерле болгъан жерге жууукълашхан душман солдатлагъа тюбеп къалабыз. Сермеш башланады. Иги кесек фашист алайда жокъ этиледи. Экисин жесирге алабыз, къалгъанлары къачып къутуладыла. Биз, барлыкъ жерибизге жетип, топ окъла алып, сау-эсен полкга къошулабыз...Ол кюн ефрейтор Къудайланы Шамшудин этген жигитлиги, батырлыгъы ючюн «За отвагу» майдал бла саугъаланнганды.

Кёп кюнлени, кечелени, тохтаусуз уруш эте, совет аскерле Ата журтубузну жерлерин душмандан тазалагъандыла. Генерал Шумиловну армиясыны аскерчилери кюнден-кюннге запад жанына баргъандыла. Белгородну, Харьковну азатлагъандыла, Днепрден ётгендиле. Ол а къыйын жол эди, хар атлам сайын къызыу сермешлеге кирирге тюшгенди.

КЪУДАЙЛАНЫ Шамшудинни уруш жолларында дагъыда быллай бир кюнню эсге тюшюрейик. Бизни аскерле Ясско-Кишинёв жанына ашыгъышлы бара тебиредиле. Алай немецлиле, битеу кючню салып, совет аскерлени Днестрден ётдюрмезге къаты кюрешгендиле. Кёп тюрлю аскер техниканы алайгъа тийишдиргендиле. Ол къадар танкга, артиллериягъа, жаяу аскерлеге къажау бизни 73-чю гвардиячы жаяу аскер дивизиябыз сюелгенди. Гвардиячы ефрейтор Къудайланы Шамшудин топ расчётха башчылыкъ этгенди. Бизни аскерле сууну онг жанында беш тёбе болгъан жерде орналгъандыла.

Былайда душманны аллын тыйып турууну, алгъа жибермеуню магъанасы уллу эди. Бизни командование ол муратына жеталса, Кишинёвну ууучлаучуладан азатларгъа алгъа барыуну жалчыталлыгъына бек ышаннганды. Аны алайлыгъын сезген болур эдиле, немецлиле 1944 жылда 27-чи апрельде дагъыда бир кере алгъа ёшюн урдула, къанлы сермешле башландыла. Шамшудинни топ расчёту айтхылы «Тигр» танкны кюйдюрдю, ызы бла экинчисин, ючюнчюсюн, тёртюнчюсюн…

Ол сермешде расчётну кёп адамы жоюлду. Ахырында жангыз экеу къалдыла. Шамшудин, душман жууукъдан-жууукъ келгенине да къарамай, топланы бир бирлерини ызларындан аны юсюне жаудургъанлай турду. Кёп фашистни къырды, техникасын кюйдюрдю. Анга жууукъда, душман топ окъ чачылып, Шамшудинни кёзлери къарангы этип, эсин ташлап, жерге ауду. Бир ауукъдан, эсин жыйып, тёгерегине къарагъанда, кесинден башха киши кёрмеди. Фашистле арт жанындан жууукълашып келдиле, бизникиле да ала таба тебиредиле. Шамшудинни бети къан жугъу болуп, башы, къаанча, къайнап, къулакълары жукъ эшитмейдиле. Алай, кючден аягъы юсюне болуп, топну душманнга буруп, аямай атып турду. Кёп да бармай, бизни аскерлени экинчи эшелону контратакагъа барды. Алайда душман ууатылды.

Къызыу сермешледен сора командованияны уллу къуллукъчулары алайгъа келгендиле. Ала, Шамшудин кеси жангыз душманнга салгъан халекликге сейир этип, ол ёлтюрген фашистлени, кюйдюрген техниканы санагъанларында, кеси кеслерине ийнанмай, тамашагъа къалгъандыла: «Тигрладан» тёртюсю, кеси алларына жюрюген эки топ, 150-ге жууукъ немецли.

ОЛ кюн фронтну командованиясы, битеу халкъгъа эшитдирип, гвардиялы ефрейтор Къудайланы Гиргъокъну жашы Шамшудинни Совет Союзну Жигитине кёргюзтюлгенин айтханды. Алай ол саугъа бюгюннге дери да солдатны тапмай къалгъанды. Ол кезиуде малкъар халкъ туугъан жеринден зор бла кёчюрюлюп эди. Аны себепли таулу жашны аллай уллу саугъагъа кёргюзтюлгенини юсюнден буйрукъ тийишли жерине жетмегенди. Аллай уллу батырлыкъ этгени ючюн Шамшудин Совет Союзну Жигитини орунуна Къызыл Байракъны орденин алгъанды.

Ол кюнден сора Къудай улу сау юч айны госпитальлада жараларына бакъдыргъанды. Кюч-къарыу алгъанды, кесин жангы сермешлеге хазырлагъанды. Алай ол аны урушда ахыр сермеши эди. Кёп турмай, таулу жашны тылгъа урушда бузулгъан, оюлгъан Беломор-Балтика каналны жангыдан ишлерге ашыргъандыла. Къызыл Байракъны орденин да анга анда – Петрозаводскеде – берген эдиле. Тизмени бек башында Къудай улуну аты жазылып болгъанды. Аны уа ол заманда хазна кишиге белгили болмагъан Андронов окъугъанды. Орденни бергенден сора Шамшудинни, сыйлы къонакъныча, кемеге чакъыргъандыла. Анда **СОЦИАЛИСТ** Урунууну Жигити, РАН-ны академиги, Россей Федерацияны федеральный жыйылыууну Къырал Думасыны депутаты Залийханланы Михаил 2007 жылда 28-чи ноябрьде Кёнделенде «Таулу» кинотеатрда РФ-ни Обществолу саугъала жаны бла комитетини атындан Уллу Хорламны орденин Къудайланы Хасаннга бергенди. Быллай уллу аскер саугъа аны атасы Къудайланы Шамшудинни топ расчёту...

ландыла. Шамшудинни топ расчёту айтхылы «Тигр» танкны кюйдюрдю, ызы бла экинчисин, ючюнчюсюн, тёртюнчюсюн…

уа таулу жашны къанлы сермешде батырлыгъына, жигитлигине атап алгъыш аякъла кётюрюлгендиле.

Къудай улу, жигит артиллериячы болгъандан сора да, батареяны парторгуну борчун толтургъанды. Анда уа ВКП (Сб-ны) 44 члени бла членнге кандидат экеу болгъандыла. Бу ишинде да ол къурауучу, юйретиучю хунерин кёргюзтгенди, солдатлагъа хар жаны бла иги юлгю болгъанды.

БАШДА айтханыбызча, Шамшудин ол уллу операциядан сора урушха къатышмагъанды. Ол Кишинёв шахарны сыйлы гражданини болгъанды. Аны юсюнден поэт-драматург Боташланы Исса Кишинёвха барып къайтхандан сора айтханды. Бизни жерлешибиз Ёзденланы Мухтар Днепропетровскеде Рокоссовскийни музейинде болгъанында Къудайланы Шамшудинни суратыны тюбюнде «Совет Союзну Жигити», Молдовияны сыйлы гражданини деген жазыуланы кеси кёзю бла кёргенди. Молдованла Шамшудинни къонакъгъа кёп кере чакъыргъандыла, алай ол ары бир кере да бармагъанды. Баям, жолну узакълыгъындан къоркъгъан болур.

Къудай улу урунуу фронтдан башына жаланда 1946 жылда бош болгъанды. Андан сора, кёчгюнчюлюкде болгъан юйюрюн излей, Орта Азиягъа кетгенди.

Былайда Шамшудинни урушда жигитлиги ючюн къырал саугъаларын дагъыда бир кере эсге сала кетсек тюз болур: Къызыл Байракъны ордени, Ата журт урушну II даражалы орденин, «За отвагу» майдал бла эки кере, «За оборону Сталинграда», «За победу над Германией» эм кёп юбилей майдалла бла саугъаланнганды.

СССР-ни алгъыннгы халкъ депутаты Залийханланы Михаил, 1990 жылда Совет Союзну Жигити деген атха кёргюзтюлген бир къауум таулу жашны вопрослары бла тийишли жерлеге барып, тюзлюкню тохташдырыргъа уллу къыйын салгъанды. Аланы арасында Къудайланы Шамшудин да болгъанды. Архивледе сурашдыргъанда, кертиси бла да, Къудайланы Шамшудин Совет Союзну Жигити деген атха кёргюзтюлгенине шагъатлыкъ этген шартла болгъанлары ачыкъланнганды. Саугъа анга нек берилмегенини сылтауу уа – малкъар халкъ туугъан жеринден зор бла кёчюрюлгени болгъанды.

ХАЛКЪЫБЫЗ туугъан жерине къайтханда Шамшудин кёп жылланы кеси элинде Мусукаланы Ахматны атын жюрютген колхозда малчылыкъда уруннганды. Атын иги бла айтдыргъанды. Юйюр жашауун алып къарасакъ да, юй бийчеси Халимат бла аламат жаш бла къыз ёсдюргенди. Хасан бла Фатимат эл сюйген, эркелетген адамладыла. Эки туудугъу – Лида бла Азрет - юйюрню ёхтемлигидиле. Ала экиси да Москвада Пирогов атлы университетде окъуйдула.

Къудайланы Шамшудинни аты 2004 жылда «Россейни бек ахшы адамлары» деген энциклопедиягъа жазылгъанды.

Жигит аскерчи, ахшы адам Шамшудин дуниядан кетгенли эки жыл болады. Бюгюн-бюгече да элни жамауаты жигит солдатны, огъурлу атаны, керти кишини атын иги бла эсгереди.

ЁРТЕНЛАНЫ Лейля.

Хаж къылыу

Сыйлы борчну толтургъан заманда къыйналдым дерге жарамайды

Озгъан жылны ахырында Къабарты-Малкъардан кёпле Сауд Аравиягъа хаж къылыргъа атланнган эдиле. Аланы бир къауумну, Гегралы Амирбийни башчылыгъында, автобус бла барып, заманында сыйлы борчларын толтуруп къайтханды. Экинчи къауумгъа, хар замандача, Ахматланы Назир хажи башчылыкъ этгенди. Аны къауумну - 153-ден артыкъ адам - Сауд Аравиягъа Минеральные Водыден самолёт бла учаргъа керек эди. Алай, биз эшитген хапаргъа кёре, тюрлю-тюрлю чырмаула бла аны нёгерлери жолгъа кезиуюнде атланалмагъандыла, анда жашау болумларын тап къураялмагъандыла, кезиуюнде юйлерине къайталмагъандыла.

Бу кюнледе биз, Ахматланы Назир хажиге тюбеп, хаж къылыугъа баргъанда чырмаула не бла байламлы болгъанларыны юсюнден ушакъ этгенбиз.

- Назир хажи, сегиз жылны ичинде республиканы кёп адамы сени башчылыгъынг бла къуралыулу халда Сауд Аравиягъа барып, сыйлы борчларын жетишимли толтуруп, къууанып къайтып тургъандыла. Бу жол чырмаугъа не себепден тюбедигиз?

- Быйылгъа дери Аллахны сыйлы жолуна барыуну хар жумушун да кесибиз тамамлагъанбыз. Республиканы Муслийманларыны дин управлениясыны председателини буйругъу бла быйыл башха адамла бла ишлерге тюшгенди. Ол «Салам-Тур» фирма бла келишим этгенме, дегенди. Бу фирма уа бизге транспорт къоранчланы, Меккяда, Мединада жашар жерибиз ючюн да къошакъ ахча излегенди. Алай болмаса, къагъытларыгъызны жарашдырлыкъ тюйюлбюз, дегенди. Биз алай бла ол оноугъа сыйыннганбыз.

Бу жолгъа дери уа, мен кесим башха фирмала бла келишим этип, хар ишибиз да къуралып тургъанды. Ораза айда окъуна Сауд Аравиягъа барып, былайда жашасакъ тап болур деп, бир-эки жерге да къарагъан эдим. Насыпха, сёз бла келишим этген болмаса, алагъа ахча тёлемеген эдик. Алай болмаса, ахчабыз да кюерик эди. «Салам-Тур» фирманы адамлары, башда айтханымча, биз сайлагъан жерде жашарча болсагъыз, къагъытларыгъызны жарашдырлыкъбыз, алай болмаса уа - угъай, дегендиле. Мени уа ала айтхан, кесим сайлагъан жерлеге бирча ахча тёлер онгум жокъ эди. Аны себепли ала айтхан жерде жашаргъа тюшгенди.

- Анда жашау болумла къыйынмы эдиле?

- Алай айтыргъа да жарарыкъ тюйюлдю. Хаж къылыргъа баргъан адамгъа хар заманда да къыйналыргъа тюшеди. Чыдаргъа керекбиз. Биз мындан кечирек учханбыз Сауд Аравиягъа. Ары жетгенибизде, биз жашарыкъ къонакъ юйде адамла орналып, баш этажлары толуп, бизге уа тюп этажла жетгендиле. Алада уа жашау болумла аламат тюйюл эдиле. Аны юсюне да битеу жолоучулугъубузну, жашагъаныбызны, ашыбызны-сууубузну да алып къарасакъ, ол тюрлю къоранчла ал жылладан эсе багъа болгъандыла. Хар адам башына тергегенде, 53 минг сом тёлегенбиз. Былтырны алып къарасакъ, адам башына 2350 доллар жетгенди. Аны ичинде эди ашагъаныбыз, жашагъаныбыз, жол хакъыбыз да. Быйыл а 2170 долларны жангыз бир фирмагъа тёлегенбиз. Ол а иги да багъады алгъындан эсе.

- Быйыл сени бла бирге ненча адам баргъанды хаж къылыргъа?

- Биз 156 адамны къагъытларын жарашдыргъан эдик. Жолгъа уа 153 адам атланнганбыз. Аладан тышында да, бизни республикадан 17 адамны къоранчларын Москвада белгили депутат-бизнесмен кеси бойнуна алып, ала Мединагъа Махачкъаладан учхандыла.

- Къалай-алай болса да, тынч-къыйын эсе да, мындан сени бла кетгенле барыгъызда Аллахны аллында борчларын толтуруп, сау-эсен юйлерине жыйылгъансыз да?

- Шукурла болсунла, этген жумушубузну Аллах къабыл этсин. Мен ангылагъаннга кёре, ашар ашыбыз, жатар жерибиз болгъандыла, ауругъаннга кесибиз бла баргъан врачыбыз къарагъанды, дарманларыбыз жетишгендиле. Биз мындан 11-чи декабрьде кетип, 12-чи январьда юйге жыйылгъанбыз. Эндиге дери хаж къылыргъа барып, юч ыйыкъны ичинде не тюрлю жумушубузну да тынгылы этип къайтыучу эдик. Аны алайлыгъы «Салам-Тур» фирма биз барлыкъ самолётну Минводдан учуралмагъанды. Биз артда Бесландан учханбыз. Оноуну дин идараны башчысы Анас Пшихачев этгенди, жолну ауаралыгъы уа бизни бойнубузгъа тюшгенди.

- Быйыл битеу дуниядан хаж къылыргъа баргъанла башха жылладан кёп эдиле деген хапар жюрюйдю. Ол алаймыды?

- Хау алай эди. Жылдан-жылгъа Аллахны сыйлы жерине барыргъа сюйгенлени саны кёпден-кёп болуп барады. Аны алайлыгъын бизни республиканы юлгюсюнде окъуна кёрюрге боллукъду.

- Хаж къылыргъа баргъанлагъа таплыкъгъа деп Меккяда къаллай иги ишле, жумушла эсленедиле?

- Сауд Аравияда келген халкъны жумушларын женгиллетирча кёп уллу къурулуш ишле тамамланадыла. Хаж къылыргъа барлыкълагъа ол бек уллу женгилликди. Алгъын, эшите тургъан болурсуз, Ибилисге таш атхан Мина деген жерде кёп адам, бирге басынып, ачып тургъандыла. Энди ол тюрлю зат боллукъ тюйюлдю. Алайда аламат ариу къурулуш объектле хайырланылыргъа берилгендиле. Кябада уллу межгит да кенгертилгенди. Башха аллай тюрлениуле барысы да адамлагъа таплыкъгъа деп этиледиле.

- Сени бла хаж къылыргъа кеси республикабыздан баргъанлагъа тышындан кёп адам къошулуучуду. Быйыл да алаймы эди?

- Хау. Сёз ючюн, Татарстандан, Краснодардан, Майкопдан, Чеченден, Ингушдан, Къарачайдан, Дагъыстандан да адамла бар эдиле.

- Баям, ала сени башчылыгъынгда барыргъа сюйюп келе болурла бери. Сени атынгы жолоучу нёгерлеринг хар заманда махтау бла, уллу жюрек ыразылыкъда айтадыла. Сау бол. Хар заманда баргъан жолунгдан къууанып къайтыучу бол, Назир хажи.

Ушакъны **ТЕММОЛАНЫ Мухадин** жазгъанды.

КУЛЬТУРА

Жазыучуну энчи оюму

Ростов шахарда чыгъыучу «100 наций» деген журналны кезиулю 10-чу-11-чи номерин окъуучу къолуна алгъанды. Бу издание бизни регионнга кирген республикалада, крайлада, областьлада болгъан ишлеге эс бурады.

Алайды да, мында Махачкъалагъа 150 жыл болгъаныны, Малгобек да «Аскер махтауну шахары» деген сыйлы атха тийишли болгъаныны, дагъыстанлы жаш Султан Ибрагимовну кезиулю хорламыны, регионнга келген инвестицияланы юсюнден, дагъыда бир къауум сейир материалланы окъур онг барды. Аланы ичинде Моттайланы Светлананы «Я жил среди людей» деген закий поэт Къулийланы Къайсынны 90-жыллыкъ юбилейине аталгъан статьясын энчи белгилерге керекди.

Автор поэтни литературада тохташхан бир тюрлю канонннга жууукъ этгенле бла ыразы тюйюлдю. Аны чыгъармачылыгъын ахшы билген, Къайсынны кесин да таныгъан, бир къауум китабына редакторлукъ да этген Светлана аны поэтча, адамча да суратлайды мында. Кюнден-кюннге кюч ала баргъан Къулий улуну назмуларыны, аны ёлюмсюз сыфаты – «жаралы ташха», эшекге минип баргъан жашчыкъгъа, къызаргъан чумлагъа окъуучу поэтни кёзлери бла къарагъанын, ала бары да анга жууукъ болгъанларын да уллу сюймеклик бла жазады автор.

Битеу ЮФО-да, Москвада да жайылгъан журналда закий Къайсынны юсюнден быллай статья чыкъгъаны ахшы шартды.

Бизни корр.

Жюрюген хапарланы тинтебиз

Ахча тюрленирик болурму?

Бир-бир асламлы басма органлада Ара банк ахчаны тюрлендирирге хазырлана турады деген билдириуле болгъандыла. Алай эсе, узакъ бармай эски ахчаланы аллыкъдыла, аланы орунларына уа жангы ахчаланы чыгъарлыкъдыла. Ахчаланы къыйматларындан экишер нольну кетерликдиле да, биз а советлени заманында болгъан багъалагъа бла иш хакълагъа къайтырыкъбыз. Ара банкда уа бу «хапаргъа» не алайды, неда былайды деп жууап этмегендиле. «Российская газета» соруу берген экспертле уа, артыкъ сейир этмей, аллай операцияны бардырыргъа хазырлана турадыла, дегендиле.

Ахчаны тюрленирге боллугъуну юсюнден бек алгъа, озгъан жылны кюз артында, регион басма органла, андан сора уа даражалары жюрюген асламлы информация органла жазгъандыла. Интернетде уа, жангы ахчаланы эскизлери окъуна кёргюзтюлюп, алада федеральный окъругланы суратлары боллукълары окъуна айтылгъан эди. Жангы ахчаланы хайырланып башланырыкъ заманлары да айтылып – алгъа 2007 жылны ахырында деп, андан сора уа 2008 жылны жаз башында деп.

Россейде ахча ахыр кере 1997-98 жыллада, 1000-ни орунуна 1 этилип тюрлендирилген эди. Ол тюрлениуюню баш сылтаулары - сомну кючлендириу эм эсеп жюрютюуню женгиллендириу болгъандыла. Экспертлени айтханларына кёре уа, баш сылтауу доллар бла сермеш болгъанды. Анга дери да бизни ахчабыз юч кере тюрлендирилгенди - 1947 жылда бла 1963 жылда, аладан сора уа 1991 жылда «Павловну» тюрлендириую болгъанды.

Бу жол а экспертлени асламысы ахча тюрленирик тюйюлдю, дейдиле. Ахчаны тюрлендириу кеси да бек багъалы операцияды, алай эсе, бек керек болмаса, аны бла киши да кюреширик тюйюлдю. Болсада хапарла нек жайылгъанларыны юслеринден, официальный халда болмаса да, бир бёлек версия уа барды.

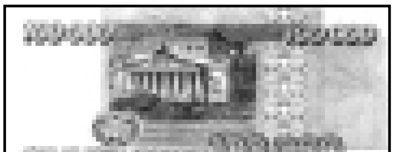

Сиз бу суратда шёндюгю жюзсомлугъубуз мындан эсе бир кесек башха тюрлюрек болгъанын кёресиз.

Бир-бирле аллай хапарланы кеслерине файда тюшюрюр ючюн банкирле жаяргъа боллукъдула, дейдиле. Ахча тюрленирик болса, кёпле ахчаларын банклагъа салыргъа кюрешиучюдюле, нек дегенде банкла аланы алышындырыуну льготалы амалларын хайырланып бардырадыла да, аны ючюн.

Башхала фатарланы багъалары учузланнганлары себепли хапарланы риелторла (фатарланы сатыу-алыу бла кюрешгенле) жайгъан болурла деген оюмдадыла. Аланы айтханларына кёре, гражданланы асламысы ахча тюрленсе, аны къыйматы тюшерикди деп оюмлайды. Алай эсе, былайда «тепмезлик ырысхыны рыногун тирилтирге», ол кезиуде уа бир зат юзерге боллукъду деп оюмлайдыла риелторла.

Олег ГЛАДУНОВ, **Елена КУКОЛ**.

«Российская газетаны» 2008 жылны 17-чи январьда чыкъгъан номеринден алынып басмаланады.

Туугъан жерлерин ача

Билим бериуню школ-интернетча учреждениясында да, окъутуу-юйретиу иш аны ол неда бу тюрлю алчы эм инновация формалары бла амалллары хайырланылгъан лицейден неда гимназиядан осал болмазча къуралыргъа керекди. Тырнауузда жетинчи номерли школ-интернатны географиядан устазы Отарланы Альбина Абдулхакимовнаны оюму алайды. Аны бла байламлы ол былай дейди:

- Биз, окъуучуланы эслерин ала школ программаны толтургъандан сора да, башха тюрлю жаны бла да керекли билимни кеслери алларына алырларына, тинтиу бардырырларына, чыгъармачылыкъ иш бла кюреширлерине бурабыз. Аны бла байламлы сегизинчи – тогъузунчу классланы окъуучулары бла «Гара суула эм аланы хайырланыу» деген темагъа илму-тинтиу иш бардыргъанбыз.

Бизни ол ниетибизни школну директору Гулийланы Магометни жашы Жамал тюзге санап, Минги тауну тийресинде гара суула чыкъгъан жерге экскурсия къурагъанды. Бу жолгъа дери, ары барып, бу жерлени кёрмей тургъан сабийле бек сейир этип къайтхандыла. Ёмюрлюк буз къаяланы, къарлы тёппелени, нарат тереклени кёрюп, ала тёгерекде табийгъатны ариулугъуна чексиз бек къууаннгандыла. Сабийле гара сууланы чыкъгъан жерлеринде ичгендиле, шауданла жерден къалай чыкъгъанларына къарагъандыла.

Андан сора окъуучула сайлагъан темаларына кёре кёп литература окъугъандыла, алгъан билимлерин республиканы гара сууларыны историясыны, аланы физика-математика энчиликлерини, углекислый шауданланы айнытыуну онгларыны юсюнден докладларында кёргюзтгендиле. Тинтиу проектни жашауда бардырыу гара сууланы саулукъгъа багъыуда хайырланыуну юсюнден ушакъ бла андан ары бардырылгъанды. Сабийлени къауму шахарны тюкенлеринде болгъан гара сууланы сатыу-алыу маркаларын тинтиу бла кюрешгенди. Проектге кёре, ишни бардыра туруп, окъуучула Тырнауузда гитче предприятиягъа – чекленнген жууаплылыгъы болгъан «Нарзан-Вертикаль» обществогъа барып, анда производствону толу цикли, технология оборудование бла шагъырейленнгендиле.

Тинтиу ишни ахырында илму конференция болгъанды. Ары школ-интернатны устазлары да кирген эксперт комиссия тинтилген темагъа кёре докладлагъа, экскурсияланы юслеринден отчётлагъа тынгылагъанды. Сабийле Элбрус районну табийгъат байлыкъларын аяулу хайырланыу жаны бла кеслерини проектлерин бергендиле: гара суула чыкъгъан жерледе бальнеология курортла къурауну, рекреация бизнесни айнытыуну юсюнден.

Ким биледи, келир заманлада аладан къайсы эсе да бири ишни бу сферасында специалист болур эсе уа. Бюгюнлюкде уа тинтиу ишге къатышхан окъуучула, къошакъ билим алгъандан сора да, битеуда этген, кёрген затларыны юслеринден аланы кеслерини оюмлары тохташдырылгъандыла, сейирлик бай табийгъаты болгъан туугъан жерлерини ариулугъуна жюреклери жангыдан дагъыда бир кере ёхтемликден толгъанды.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

ДАТА

Ол жандыргъан от ёчюлмейди

Сергей Михайлович Эйзенштейн (1898-1948), белгили совет кинорежиссёр, бай интеллигент юйюрде туугъанды. Аны атасы Рига шахарны баш архитектору эди. Ол, жашы аны ишин андан ары бардырырын излеп, Серёжаны инженерге окъурун сюйгенди. Аны эсин а жаланда театр, цирк, башха оюнла алгъандыла. Ол, кеси къысха пьесала жазып, декорацияла жарашдырып, оюнла салгъанды. Алай бла башланнганды битеудуния кинематографияда бек белгили режиссёрну искусствогъа жолу.

Студент заманында окъуна Сергей, революция жанлы болуп, жангы жашауда искусство да жангырыргъа керекди деген акъылгъа келеди. Эм алгъа ол театрны сайлайды. Сахна оюннга цирк, эстрада номерлени къошуп, кесини ызын табаргъа кюрешеди.

Алай экспериментлени сюйген жашны керти иши уа кино эди. 1925 жылда ол «Стачка» деген фильмин салады. Мында ол сюйген темасын – революцияны – хар тюрлю жанындан кёргюзтеди. Ызы бла Эйзенштейн «Броненосец «Потёмкинни» чыгъарады. Ол бу фильмден сора башхасын салмаса да, къаллыкъ эди искусствону тарыхында. Режиссёр мында, монтажны биринчи кере хайырланып, суратланы бир бири ызындан тизип, революцияны уллу пафос бла кёргюзталгъанды.

Айтхылыкъ актёр эм режиссёр Чарли Чаплин «Броненосец «Потёмкинни» юсюнден «битеу дунияда эм иги киноду» дегенди, американы киноакадемия аны 1926 жылда эм иги фильмге санагъанды, Парижде уа ол супер- Гран-приге тийишли болгъанды.

40-чы жыллада Сергей Михайлович эсин тарыхха бурады. Алай бла тууадыла «Александр Невский» эм эки кесекден къуралгъан «Иван Грозный». Аланы барында да баш рольну уллу актёр Николай Черкасов ойнагъанды. Композитор Сергей Прокофьев да унутулмазлыкъ музыка жазгъанды ючюсюне да. Черкасов Невскийни туугъан жерин жаудан къоруулагъан жигитча кёргюзтгени ол кезиуде бютюнда жууукъ эди къараучугъа. Грозныйни сыфатын къурай а, режиссёр, актёр да патчах халкъыны жашауу, къолайы да ючюн жууаплыды деген акъылны ачыкълагъандыла.

Сергей Эйзенштейн жашауну ахырында, къыйын аурууна да къарамай, кесини бай сынауун жаш тёлюге бергенди. Аны сохталары ол жандыргъан отну ёчюлтмегендиле. Бу айтхылыкъ кинорежиссёргъа 22-чи январьда 110 жыл боллукъ эди .

САРАККУЛАНЫ Асият.

АДАБИЯТ

Сыйынчылы номер

«Минги - Тау» журналны 2007 жылда чыкъгъан ахыр 6-чы номерин окъуучула бу кюнледе къолгъа алгъандыла. Аны тематикасы да байды: литератураны битеу жанрлары эсге алыннгандыла, жазыучуланы юбилейлери да алагъа къошулуп. Саулай алып айтханда, аны бу жолгъу номеринде окъурча затла аз тюйюлдюле.

Бек алгъа малкъар журналистикагъа, литературагъа да кёп къыйын салгъан белгили жазыучубуз Шауаланы Хасанны 70-жыллыгъы белгиленнгени иги шартды. Толгъурланы Зейтун Хасанны юсюнден тынгылы статья жазгъанды. Мында Шауа улуну «Акъбайны туудукълары» деген публицистика романындан юзюкле да басмаланнгандыла.

Къара сёзню юсюнден айтханда, Толгъурланы Зейтунну «Хутай» романыны баргъанын окъургъа боллукъду. Аны ал кесеклери журналны алгъыннгы номерлеринде басмаланнгандыла. Роман окъуучуланы сансыз къоярыкъ тюйюлдю.

«Хар халкъгъа да кишиликлери болгъан адамла керекдиле. Аллайлары болмагъанны ким да басынчакъларгъа ёчдю», - дейди аны баш жигити Хутай. Анга кёреди аны кесини иши да.

«Минги - Тауда» ауушхан жазыучуланы юбилейлерин эсгерип, аны бла хурмет этгендиле Этезланы Омаргъа (95 жыл) бла Залийханланы Жанакъайытха (90 жыл). Аланы юсюнден жазадыла Шауаланы Хасан бла Мусукаланы Сакинат.

Журналны бу номерини публицистикасы бек байды. Бек биринчи Бегийланы Абдуллахны «Пастернакны шуёху» деген статьясын чертирге тийишлиди. Мында бек фахмулу орус поэтни Къулийланы Къайсын бла шуёхлугъуну юсюнден айта, ол кёп жангы шартланы юлгюге келтиреди.

Сёз ючюн, Къайсын Орта Азияда сюргюнде болгъанда, Пастернак анга, кёчгюнчю миллетни адамына, къоркъмай жазгъанды. «Не падайте духом, мужайтесь. Избавление придёт обязательно, хотя я сам ждал, что оно наступит раньше... Я давно сказал Вам, что очень люблю Вас и верю в Вас. Эта вера не прошла у меня. Я всем про Вас рассказываю. После Есенина я только в одном Павле Васильеве находил такие черты цельности, предназначения и отменности, как в Вас». Къалай бийик багъа бере эди ол Къайсынны поэзиясына, къалай билдире эди жюрек ийнаныуун!

Дагъыда бир сейир шартны белгилейди Абдуллах статьясында. Къайсын кеси сау заманында 5 кере кёргюзтюлгенди Ленинчи саугъагъа!

Кёчгюнчю халкъла арасындан аллай саугъа алгъан жаланда бир Къайсынды! Алай... ёлгенинден сора берилгенди ол анга. Авторну аллай оюмлары, жангы сезимлени къозгъай, сейирлидиле.

Тёппеланы Алимни «Чеченланы Хусейинни жашау баянына къошумчасы» сагъышландырады, республиканы политика жашауун ачыкълайды. Миллетибизни жашауна сансыз болмагъанла аны да сюйюп окъурукъдула.

Къарачай-Малкъарны алтын хазнасындан Ёлмезланы Мурадинни «Ойбер таурухлары», Журтубайланы Хыйсаны «Аймуш» поэмасы, Османланы Хыйсаны уа «Акъ кешенеси» (таурух) да окъуучуну жюрегине жол табарла деп ийнанама.

Журналда дагъыда окъур затла аз тюйюлдюле. Жаланда бир зат жарсытады – халатланы асыры кёп кетгенлери. Корректорну ол иши журналны бетин бир кесек бузады, жарсыугъа. Аны да «Минги - Тауубуз» чурумсуз болсун, сыйлы кёрюнсюн барыбызгъа да деп айтханлыгъымды.

БИТТИРЛАНЫ Аминат.

ТОЛГЪУРЛАНЫ
Бекмырза

Къонакълагъа ыразылыгъым

Тёрт жыйырма жылым толду,
Жюрегим бек мудах болду.

Жашлыкъ менден кери кетди,
Къартлыкъ, къучакъ керип, жетди.

Жууукъ, тенг, ахлу жанымда,
Манга жарыкълыкъ барында.

Къарачайдан да келдиле,
Уллу сый, намыс бердиле.

Хар кимге тапдыра амал,
Оноу эте Атта Жамал.

Кючюк Исхакъ да сёз алды.
Алтын бууун сагъат такъды.

Беппай улу назму жазды,
Ахмат уча уру къазды.

Абдуллах чам сёзюн тизе,
Атта улу терс-тюз сюзе.

Къазанла боркъулдай, къайнай,
Бапына да тепсей, ойнай.

Жолугъуз болсун аламат,
Юйге элтсин сау-саламат.

15-чи июль, 2007 жыл.

КОНЦЕРТ

Башхалагъа ушамагъан пианист

Арт жыллада, ара шахарладан, Нальчикге келип, белгили композиторланы чыгъармаларын сокъгъан пианистле хазна жокъдула. Озгъан геуюрге кюн классика музыканы сюйгенле уллу зауукълукъ алыргъа жыйылгъан эдиле СКГИИ-ни уллу залына.

Пианист Александр Лубянцев Москвада, Санкт-Петербургда да окъугъаны себепли бу эки айтхылыкъ шахарны битеу дуниягъа да белгили музыка школларыны келечисиди. Ол, жашлыгъына да къарамай, бир талай конкурсда хорлагъан пианистди. Аланы барын да санап турмай, озгъан жыл бардырылгъан П.И.Чайковский атлы битеудуния конкурсда ючюнчю жерни алгъанын белгилейик.

Хар музыкант да композиторну чыгъармасын кесича согъады, анга кесини жюрегинден юлюш эте, фантазиясын да аямай. Александр Лубянцев да аладанды. Андан айтылгъанды аны юсюнден «ол башхалагъа ушамагъан жангы фантазия амал тапханды» деп.

Нальчикде концертинде Александр Гайднны, Шопенни, Скрябинни эм Рахманиновну чыгъармаларын эшитдиргенди. Аны сокъгъан музыкасыны тауушуну тазалыгъын, артист хунерин да, сёзсюз, залдагъыла бек жаратхандыла.

Алай концертни бир кесек бетин бузгъан, пианистни, къараучуну да жарсытхан иш болгъанды. Сахнадагъы рояль бузулуп къалып, аны ишлегинчи сакъларгъа тюшгенди. Ол заманда къараучу солургъа онг тапханды. Алай быллай иш артистни жарсытмай, кёлюн сындырмай хазна къойсун.

Чынтты артистни борчу, музыка чыгъарма, сахна оюн болса да, аны ахырына дери ойнауду. Александр Лубянцев да программасын ахырына дери жетдирген эди.

ТАШЛЫЛАНЫ А.

Суратны **А.ЕЛКАНОВ** алгъанды.

Ма санга!

«Жылны акъылсызы» тутулгъанды

ЮАР-да «жылны бек акъылсыз бузукъчусу», алдау иш эте тургъанлай, тутулгъанды.

25-жыллыкъ жаш, Преториини полиция бёлюмюне келип, гудучуланы бандасы аны мобильный телефонун, бермесенг ёлтюребиз деп, сыйырып кетгенин билдиргенди. Детективледен бири сыйырылгъанды деген телефонну номери бла сёлешгенде, тарыгъып келген жашны хуржунундан телефонну зынгырдауу эшитилгенди. «Бир бёлек минутну абери айталмай тургъан эди асыры абызырагъандан», - деп хапар айтхан эди артда полицияны пресс-секретары Юджин Опперман.

Бузукъчу, сыйырылгъан телефонну номерини орунуна башха телефонну номерин айтханма деп, полициячыланы алдаргъа кюрешгенди. Болсада ол аны хуржунундагъы телефонну номери, «сыйырылгъан» телефонну номерича, модели да тюз сыйырылгъан телефонча болгъанын, тыш сыфаты да «жигит» кеси айтханыча болгъанына, не бек кюрешген эсе да, ангылаталмагъанды.

Полицайла, ётюрюк шагъатлыкъ этгенсе деп, бузукъчуну тутхандыла.

Ася РОСТОВЦЕВА,
«**Труд**» газетден алыныпбасмаланады.

СОЛУУ ПАРКДА

Къыш сууукъ болгъанына да къарамай, Нальчикни культура эм солуу паркында айланнганлагъа, бузлагъан кёлню башын тешип, чабакъ тутаргъа сюйгенлеге да тюберге боллукъду. Зоопаркда уа кюнню тюш кезиую болгъаны себепли хазна адам жокъ эди. Анда тургъан къанатлыла, маймулла, хайыуанла да тюш азыкъ сакълап, дыгаласха къалып эдиле.

Къанкъазла, сууукъгъа да къарамай, жууунадыла.

Сууукъдан апчымайдыла

Жылны жылы кезиуюн сюйген жыртхыч жаныуарланы: асланланы, къапланланы, дагъыда башхаларын кюндюз тышында чалдишледе тута эселе да, ингир сууукъ жетгенлей, аланы жылы орунлагъа жыядыла. Маймулла да юйдедиле. Сууукъладан къалын тюклери болгъан тюеле, якла, айыула, бёрюле да къоркъмайдыла. Акъ къанкъазла, башха суу къанатлыла да алагъа деп ишленнген кёлден чыкъгъан окъуна этмейдиле.

Тюеле сабырдыла, тыйгъылыдыла.

Мында жыл бла жарым алгъа зоопаркда къаплан, ызы бла уа леопард ючюшер бала тапхандыла. Аланы юслеринден да билгенбиз. Къапланланы экисин Москвада ара цирк алгъанды, бирин да башха жаныуаргъа алышхандыла. Иги кесек заманнга дери къолда ёсген леопардчыкъладан а бири къарыусуз эди да, эки ыйыкъдан сора ёлгенди, экисин а циркде ишлерге сатып алгъандыла.

Тюеле уа сууукъдан къоркъмайдыла. Бизни кёргенлей, къатыбызгъа келип, гемхотларын узатадыла. Зоопаркда жашау кесича барады. Анда тургъан жаныуарла, къанатлыла да ашдан апчымазча мадарла этиледиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Суратланы автор алгъанды.

Календарь

2008 жылны юбилярлары

Совет Союзну эм Россейни гимнлерини сёзлерини автору Сергей Михалковха 100 жыл болургъа беш жылчыкъ жетмей турады.

60 жыллары толгъанла
Светлана Алексиевич, Владимир Винокур, Михаил Задорнов, Сергей Лебедев, Анатолий Соловьев, Шамиль Тарпищев, Екатерина Шаврина, Михаил Шуфутинский, Михаил Швыдкой.

70 жыллары толгъанла
Лия Ахеджакова, Нани Брегвадзе, Марина Влади, Алексей Герман, Виктор Данилов-Данильян, Вячеслав Зайцев, Вахтанг Кикабидзе, Александр Курляндский, Леонид Кучма, Игорь Лученок, Борис Майоров, Александр Проханов, Андрей Сельцовский, Виктор Черномырдин.

75 жыллары толгъанла
Аркадий Арканов, Александр Городницкий, Марк Захаров, Евгений Евтушенко, Зинаида Кириенко, Игорь Кваша, Станислав Любшин, Александр Митта, Борис Пастухов, Леонид Рошаль, Борис Стругацкий.

80 жыллары толгъанла
Чингиз Айтматов, Алексей Баталов, Леонид Броневой, Элина Быстрицкая, Николай Добронравов, Сергей Капица, Эдуард Шеварднадзе, Татьяна Шмыга.

85 жыллары толгъанла
Георгий Арбатов, Елена Боннер, Григорий Бакланов.

90 жыллары толгъанла
Борис Патон, Александр Солженицын.

95 жыллары толгъанла
Сергей Михалков.

«**Российская газетадан**» **алынып басмаланады.**

Спартакиада

Хыйласыз оюнла

Бу кюнледе «Ладья» деген шахмат-шашка клубда Нальчик шахарны орта билим берген школларыны арасында шахмат спартакиада бардырылгъанды. Анда жашла бла къызла башха-башха эришгендиле. Алагъа жыйырма бла жети школдан алтмыш окъуучу къатышхандыла.

Судьяланы коллегиясы, эришиуле бир тюрлю хыйласыз, бир жанындан да къысылукъ болмай ётер ючюн, тийишли мадарла этгенди. Спартакиадагъа къатышханланы хар бири тогъуз кере ойнагъанды. Эришиулеге къарагъа келгенле жаш шахматчыланы терен оюмлу ойнай билгенлерине сейир этгендиле.

Эришиулени ахыр итоглары чыгъарылгъанларында, жашланы, къызланы араларында да биринчи жер тогъузунчу номерли орта школну командасына берилгенди. Башха-башха алып айтханда, жашланы арасында алтынчы классны окъуучусу Анахаланы Исмайылгъа, къызланы арасында уа бешинчи классха жюрюген Фатима Шахмурзовагъа тенг болгъанла чыкъмагъандыла. Ала экиси да башда айтылгъан школну келечилеридиле.

Бирси жашланы арасында, сегиз очко алып, экинчи жерге экинчи номерли лицейден Сергей Калугин, къызладан тогъузунчу школдан Татьяна Зурман тийишли болгъандыла. Ючюнчю жерле уа тогъузунчу школдан Ислам Бирсовха бла 28-чи школдан Динара Уртаевагъа берилгендиле.

Бизни корр.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

АЛИКАЛАНЫ Владимир, АППАЙЛАНЫ Музафар (баш редакторну орунбасары), БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи -**42-63-01**. Баш редакторну заместительлери - **42-38-21**, **47-26-22**. Жууаплы секретарь - **42-66-85**
Секретариат - **40-93-62.** Корректорла - **42-63-52**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика жашауну бёлюмю- **42-67-68,42-24-02.**
Экономиканы бёлюмю - **42-66-73.**
Культураны бёлюмю - **42-68-72.**
Социальный политиканы бёлюмю - **42-66-76, 47-27-59.**
Жангылыкъланы бла спортну бёлюмю - **47-26-39, 42-66-71 .**
Письмоланы,рекламаны эм билдириулени бёлюмю - **42-37-94.**
Тилманчланы бёлюмю **47-31-28.**
Бухгалтерия - **42-30-87**
Операторла - **47-26-28, 42-39-65.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Культура эм информация коммуникацияла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: **42-06-51, 42-19-97**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: **42-69-34**

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады.
21.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Сараккуланы Асият - дежурный редактор; жууаплы секретарьны орунбасары - Кетенчиланы Зульфия; Акушуланы Феруза (3-чю бет), Зезаланы Лида (2-чи бет), Ахматланы Шахида (1-чи бет), Мисирланы Лейла (4-чю бет) - корректорла.

Тиражы 3750 экз. Заказ № 144

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

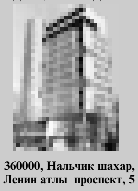

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5